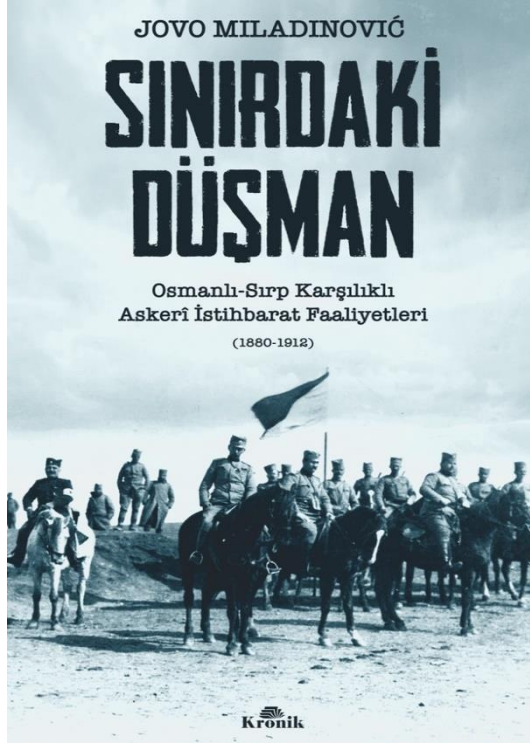

Jovo Miladinović, *Sınırdaki Düşman: Osmanlı-Sırp Karşılıklı Askerî İstihbarat Faaliyetleri (1880-1912)*, Kronik Yayınları, İstanbul 2024, 304 Sayfa, ISBN: 978-625-6774-58-2.

Ergün HASANOĞLU*

İstihbarat, Arapça haber kelimesinden türeyen istihbar kelimesinin çoğuludur. Türk Dil Kurumuna göre yeni öğrenilen bilgiler, bilgi toplama, haber alma anlamındadır. İstihbarat, savaş ve barış döneminde devletlerin iç ve dış politikalarını tayin etme açısından değerli olduğu kadar belirleyici bir araçtır. Yapılacak çalışmalar neticesinde elde edilecek istihbarî bilgilerin işlenip kullanılması bu bakımdan oldukça kıymetli hâle gelmektedir. Devletlerin mevcudiyetlerini muhafaza edebilmeleri adına, sınır komşusu olsun veya olmasın, ülkelerin içinde buldukları

durumlarının öğrenilebilmesi amacıyla açık ya da gizli istihbarata başvurması kaçınılmazdır. Jovo Miladinović'in "*Sınırdaki Düşman, Osmanlı-Sırp Karşılıklı Askerî İstihbarat Faaliyetleri (1880-1912)*" adlı kitabı, buna dair kayda değer bir örnek çalışmadır. 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması

* Dr., Lüleburgaz/Kırklareli, ORCID: orcid.org/0000-0002-0583-734X, E-posta: ergunhasanoglu39@gmail.com.

ile Sırbistan ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde yeni bir sayfa açılmıştır. Zira söz konusu antlaşma öncesi Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik sıfatına haiz Sırbistan, antlaşma sonrası bağımsız bir devlet hâlini almıştır. Bu durum ikili ilişkilerin seyri açısından yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Miladinović'in kitabı da bu yeni dönemin seyrini askerî istihbarat noktasından gösterir niteliktedir.

Sınırdaki Düşman, Osmanlı-Sırp Karşılıklı Askerî İstihbarat Faaliyetleri (1880-1912) başlıklı kitap, *Giriş* (ss. 17-37) ve üç ana bölümden oluşmaktadır. *Osmanlı ve Sırp Askerî İstihbarat Teşkilatı* (ss. 41-102) adlı ilk bölüm, Osmanlı Devleti ve Sırbistan'ın askerî istihbarat teşkilatlarının yapısı ve işlevi hakkındadır. *Osmanlı ve Sırp Askerî İstihbarat Raporları* (ss. 105-200) isimli ikinci bölüm, Osmanlı ve Sırp askerî istihbarat raporlarının kapsam ve içeriğine dairdir. *Osmanlı Devleti ve Sırbistan'da Yayınlanmış Ülke Etütleri* (ss. 203-252) başlıklı üçüncü bölümde ise hem hazırlanan etütlerde hem de dönemin resmî ve gayiresmî süreli yayınlarında Osmanlı ve Sırp ordusuyla alakalı bilgilere yer verilmektedir.

Birinci bölüm, iki alt başlığa ayrılmıştır. İlk alt başlıkta genelden özele giden bir anlatım tercih edilerek Osmanlı Devleti'nin dış istihbarat teşkilatı hakkında bilgi verilmiştir. Evvela, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesinin kuruluşundan ve İstihbarat Şubesinin tesisinden söz edilmiştir. Ardından Sırbistan'daki Osmanlı Devleti'nin Sefarethanesi'nden ve şehbenderliklerinden bahsedilmiştir. Son kısım da Osmanlı Devleti'nin Belgrad Ataşemiliterliğine aittir. İlgili alt başlıkta bu kurumların teşkilat yapıları ve işleyişleri, vazifeleri, buralarda görevli diplomatların kimler oldukları, istihbarat noktasındaki çalışmaları gibi bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. İkinci alt başlıkta ise Sırbistan'ın dış istihbarat teşkilatına dair bir anlatı mevcuttur. Bu alt başlıkta kurumların teşkilat yapıları ve işleyişleri anlatılarak Sırbistan'ın İstanbul'daki Orta Elçiliği ve Ataşemiliterliği, Selanik ve Üsküp'teki Başkonsoloslukları ve Manastır, Priştine ve Serez'deki konsolosluklarının istihbarat açısından önemi ve istihbarî eylemleri görülebilmektedir.

Kitabın ikinci bölümünün ilk kısmı dönemin bazı Osmanlı karar alıcıları tarafından Sırbistan'ın askerî faaliyetleri hakkında İstanbul'a sunulan raporların genel itibarıyla muhtevasına ayrılmıştır. Aslında bu kısmın, Türk tarih yazımında günümüze değin süren Balkan Harbi'nin yarattığı olumsuz tesire dair üzerine düşünülmesi bakımından Miladinović'in çalışmasının en vurucu sayfaları olduğu söylenebilir. Çünkü bu bölümde hem Sultan II.

Abdülhamid dönemi hem de sonrası için Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a yönelik bakışını anlama adına örnekler sunulmuştur. Böylelikle Balkan Harbi'ne giden süreçte İstanbul'un Belgrad'a yönelik tutum ve yaklaşımını kronolojik çerçevede görme imkânı yaratılmıştır. Yazara göre “*Osmanlı Devleti, Balkan Harbi'nin başlamasından sadece iki ay önce Sırbistan'ın taarruz edeceğini haber almıştır*”. Bu da aslında Osmanlı Devleti'nin harbin başlamasından çok kısa bir süre içerisinde Rumeli topraklarında çözülmesinin ve topraklarının başta Sırp olmak üzere Balkan devletlerinin orduları tarafından işgal edilmesinin altında yatan sebeplerden birini göstermektedir.

İkinci bölümün ikinci kısmı Sırpların düzenlediği raporlar hakkındadır. Sırbistan'ın görevlendirdiği memur ve subayların hazırlayıp sunduğu bu raporlar da Balkan Harbi'ne giden süreci açıklar mahiyettedir. Çünkü Osmanlı Devleti'yle girişilebilecek muhtemel bir savaşta Sırp ordusunun izleyeceği güzergâha yönelik çalışmalar yapılarak ona göre bir plan ve program çizilmiştir. 1882 yılı itibarıyla istihbarî bilgi elde etmesi amacıyla Makedonya'ya birçok Sırp gönderilmiştir. Üsküp, Kumanova, Debre, Selanik, Pirlepe, Ohri gibi yerlere yapılan geziler neticesinde elde edilen veriler Sırp ordusu adına kullanılmak üzere işlenmiştir. Örneğin, 1893 yılında kaleme alınan bir raporda Kosova ve Üsküp vadisinin Sırp ordusu açısından önemi vurgulanarak bu ordunun Osmanlı Devleti'ne karşı kullanacağı yollar, elde edilen askerî coğrafya ve topografik bilgiler ışığında tarif edilmiştir. Bu rapora göre Sırbistan eğer ki Osmanlı'ya karşı bir savaşa girerse, ilk önce Kosova ve Üsküp'e doğru inmesi gerekecektir. Nitekim Balkan Harbi'nde Sırp harekâtı aynen böyle olmuştur. Bu örnekten hareketle harbin başlamasıyla birlikte Sırp ordusunun ilerleyişinin hazırlanan raporlar doğrultusunda gerçekleştiği görülebilecektir.

Kitabın üçüncü bölümünde ise evvela 1880-1912 yılları arasında Osmanlı subayları tarafından hazırlanan etütlere değinilmektedir. Yazar tarafından irdelenen yaklaşık 32 yıllık bir süreçte, doğrudan Sırbistan ordusuyla alakalı üç çalışma başta olmak üzere toplam 11 kitap basılmıştır. Miladinović'in kapsam ve içerik bakımından ilgili yıllar arasında kaleme alınan bu eserleri değerlendirmesi, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a olan yaklaşımı konusunda okuyucuya önemli ipuçları sunmaktadır. Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanmasından Balkan Harbi'ne giden süreçte askerî anlamda gelişiminin ve dönüşümünün tam manasıyla takip edil(e)memesi ve gerekli önlemlerin alın(a)maması, kaçınılmaz olarak bir bozgunu doğurmuştur. Çünkü, Sırp ordusuyla alakalı en kapsamlı araştırmayı yapan kişi, Osmanlı Devleti'nin ilk Belgrad Ataşemiliteri Ahmed Hamdi'dir ve çalışmasını 1890

yılında hazırlamıştır. 1912 yılına değin yirmi iki yıllık bir süre boyunca böylesine bir çalışmanın yapıl(a)mamış olması, Osmanlı kurumlarının bir ihmaliidir.

Üçüncü bölümün diğeri bir kısmını Sırp subayların hazırladığı etütler oluşturmaktadır. 1880-1912 yılları arasında doğrudan veya kısmen Osmanlı ordusuyla ilgili dokuz çalışma kaleme alınmıştır. Hazırlanan tüm etütlerin ilgili Sırp askerî birimlerine gönderilip üzerinde çalışılması sağlanmıştır. Osmanlı ordusuyla alakalı coğrafi, etnolojik, stratejik, beşerî ve benzeri birçok alanı kapsayan çalışmalar hazırlanmıştır. Sırp subayların, diplomatların, memurların saha araştırması yaparçasına geçtikleri ve gördükleri yerleri kaydetmeleri ve bu verilerin Sırp ordusuna yarayacak şekilde işlenip kullanılması kayda değer bir öneme sahiptir.

Kitabın üçüncü bölümünün bu kısmında ayrıca Osmanlı ordusu hakkındaki en kapsamlı çalışmayı bir dönem Sırbistan'ın İstanbul'daki ataşemiliteri olan Yarıbay Radojić'in yaptığı görülebilecektir. Sırp yarıbay, 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan Savaşı'nı yerinde takip ederek Osmanlı ordusunu gözlemleme, tanıma ve öğrenme imkânı yakalamıştır. Bu tecrübesini *1897 Osmanlı-Yunan Savaşı* adlı kitabını yayımlayarak yazıya dökmüştür. Dönemin Sırp hükümeti, ilk defa bir meydan muharebesine temsilci göndermişti. Bu bakımdan da Radojić'in çalışması ayrı bir öneme sahiptir denilebilir. Birçok farklı dönemde Osmanlı ordusuyla ilişkili çalışmalar kaleme alınmıştı ki Sırp subayların hazırladıkları bu çalışmalar, Sırp ordusunun gelecekteki plan ve programını şekillendirici ve tayin edici bir özelliğe sahiptir. Başta Üsküp olmak üzere Makedonya'nın belirli noktalarına temas edilip o yönde bir hazırlık içerisine girilmişti. Örneğin, çalışmalardan biri Osmanlı Devleti'yle muhtemel bir savaşta Kumanova-Üsküp istikametine yönelmeyi hedefleyen Sırp ordusunun işini kolaylaştırabilmek adına Kumanova-Üsküp mıntıkası üzerine yoğunlaşmıştır. Emekli Yarıbay Nikolajević'in *Osmanlı Avrupası'nın Askerî Coğrafyası* adlı eseri de bu duruma dair diğeri bir örnektir. Bu araştırma kapsamlı ve ayrıntılı bir eser olmasının dışında Sırp ordusunun harekâtını yönlendirebilecek mahiyettedir. Nitekim "*Osmanlı Devleti'yle olası bir savaşta Üsküp ve Kumanova civarının tüm Makedonya için oldukça önemli*" olduğu vurgulanarak bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır. Aslında Balkan Harbi'nin gelişimine bakıldığında bu yol haritasının başarıyla uygulandığını karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür özel ve çerçevesinin daha dar tutulduğu çalışmaların dışında genel hatlarıyla Osmanlı ordusunun dönem itibarıyla askerî durumunu gösterir eserler de basılmıştır. Bu eserlerden bazıları doğrudan Osmanlı ordusuyla ilişkilidir. Miladinović'e göre Balkan Harbi'nin patlak vermesine kadar yayımlanmış kitapların arasında en önemli olan *Osmanlı Devleti'nin Askerî Gücü* adlı kitaptır. Gizli ibaresiyle basılan bu kitap, Sırp Genelkurmay Başkanlığı Raporlama Şubesi tarafından hazırlanmıştır. Bahsi geçen kitapta Osmanlı ordusunun seferberlik bilgilerinden asker maaşlarına, talim ve terbiyeden Osmanlı ordusunun harp nizamına kadar birçok alanda bilgilere erişilebilmektedir.

1880-1912 yılları arasında basılıp kısmen Osmanlı ordusundan söz eden eserlere verilebilecek örnekse, Leonid Solarević'in *Sırbistan Silahlı Kuvvetleri'nin Güçlendirilmesi Üzerine Tefekkürat* adlı çalışmasıdır. Bu çalışma, Balkan Harbi'nden bir sene evvel basılması açısından önemli addedilebilir. Solarević'in bu kitabında Balkan devletlerinin ordularının bir karşılaştırılması yapılarak savaş ve barış zamanındaki asker sayısına yer verilmiştir. Osmanlı ordusuyla Sırp ordusu arasındaki farklılıklardan söz edilerek olası bir savaşa yönelik bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Jovo Miladinović'in kitabının üçüncü bölümünün son kısmı Osmanlı ve Sırp resmî ve gayriresmî süreli yayınlarının içeriğine dairdir. İncelenen dönem itibarıyla Sırbistan'da üç resmî süreli yayın vardır. Bunlar, *Asker (Ратник)*, *Resmî Askerî Gazete (Службени војни лист)* ve *Umut (Узданица)*'tur. Sırp ordusuyla alakalı haber ve bilgi paylaşımının dışında başta Osmanlı ordusu olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinin askerî gelişmelerine ve durumlarına değinilmiştir. 1880-1912 yılları arasında yapılan yayımlarda toplam 482 haberin Osmanlı ordusu hakkında olduğu tespit edilmiştir. Süreli yayınların Almanca, Fransızca, Rusça, Macarca, Bulgarca, Osmanlı Türkçesi ve İngilizce olmak üzere farklı haber kaynakları vardır. Bu resmî süreli yayınların dışında altı tane de gayriresmî yayın organı bulunmaktadır. Bu gayriresmî süreli yayınlarda 62 haberin Osmanlı ordusuyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Miladinović, hazırladığı şema ve tablolarla resmî ve gayriresmî süreli yayınların hem haber içeriklerini hem de haber kaynaklarını göstermiştir. Buna göre 1880-1912 yılları arasında çıkan süreli yayınlarda Osmanlı ordusuyla alakalı toplamda 544 haberin yayımlandığı ortaya konmuştur. Bu, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nin askerî gelişimini ve dönüşümünü yakından takip ettiğine bir işaret olarak kabul edilebilir.

Miladinović, Sırp resmî ve gayiresmî süreli yayınların Osmanlı ordusuna yakın bir ilgi göstermesine karşın Osmanlı süreli yayınlarının Sırp ordusuna aynı ilgiyi göstermediğini saptamıştır. Buna göre Osmanlı süreli yayınlarında Sırbistan hakkında yalnızca 37 haber ve makaleye rastlanmıştır. İlaveten Sırp'ların haber kaynağının çeşitliğine rağmen Osmanlıların haber kaynaklarının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Yazar, *Ceride-i Askeriyye*, *Asker*, *Mecmua-i Fünun-ı Askeriye*, *Asker*, *Metin ve Zafer*, *Musavver Sevf ve Kalem* adlı süreli yayınların haber ve makale içerikleriyle bu haber ve makalelerin süreli yayınlara göre dağılımını şematik olarak sunmuştur.

Balkanoloji, son yıllarda Türk akademisinde ivme kazanan bir disiplin hâline gelmiştir. Türk ve Osmanlı tarihi açısından Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya vb. Balkan ülkelerinin arşivleri de oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan söz konusu ülkelerin arşivlerinin kullanılarak mukayeseli çalışmaların ortaya çıkarılmasında Balkanoloji disiplinin gerektirdiklerine riayet etmek elzemdir. Hem Sırp hem de Osmanlı arşiv belgelerinden istifade edip karşılaştırmalı bir Balkanoloji çalışması ortaya koyan Jovo Miladinović'in kitabı bu bakımdan da değerlidir. Bununla birlikte ilgili konu üzerine diğer Balkan devletlerine yönelik araştırma yapabilmek açısından örnek alınabilecek bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu araştırmaların yapılması hâlinde, Balkan Harbi'ne giden süreçte hem Balkan devletlerinin hem de Osmanlı Devleti'nin tutum ve yaklaşımının, askerî bakımdan gelişiminin, plan ve programının bir bütün olarak görülmesi ve anlaşılabilmesi mümkün olabilecektir.